

ORIGINALNI NAUČNI RAD

DOI: 10.5937/reci2417144V

UDC: 821.111(94).09-36 Patrić A.

orcid.org/0009-0003-3282-061X

Smiljana M. Vučković *

Alfa Bk Univerzitet

Fakultet za strane jezike

**LIMINALNOST I IMIGRACIJA U ZBIRCI KRATKE PROZE ČEGRTALJ I
DRUGE PRIČE ALEKA PATRIĆA**

Sažetak: Ovaj rad se bavi analizom odlomaka iz zbirke kratke proze australijskog pisca jugoslovenskog porekla Aleka S. Patrića *Čegrtalj i druge priče* iz 2011. godine. Primerima iz priča pristupa se sa stanovišta teorija o prostoru i liminalnosti, koje služe kao osnova za sagledavanje problema smeštanja iseljeničtva u fizički i kulturni ambijent. Cilj ovog rada je povezivanje procesa imigracije sa prelaznim stanjima i međuprostorima koji su zapaženi u pričama. Oba koncepta, liminalnost i imigraciju, povezuje iskustvo prelaska i transformacije iz poznatih u nove i neistražene fizičke i mentalne prostore. Shodno tome, prepoznata je potreba za spajanjem ovih pojmova i težnja ka učvršćivanju njihove nestalne veze, na šta se ukazuje u radu u konkretnim primerima. Iako se u okvirima australijske književnosti afirmišu multikulturalna politika i stvaralaštvo imigranata, iseljenička književnost srpske dijasporu još uvek nije prepoznata kod šire publike. Ipak, ovakva pozicija može da posluži kao relevantan primer kontinuiranog izgrađivanja kulturnog identiteta, kako naroda, tako i autora u iseljeničtvu. Zbirka *Čegrtalj i druge priče* se u ovom radu sagledava u kontekstu imigrantskog nasleđa prikazanog kroz slike liminalnosti.

Ključne reči: australijska književnost, kratke priče, imigracija, dijaspora, liminalnost, kulturni identitet

* smi.vuckovic@gmail.com

Uvod

Imigracija je proces koji podrazumeva lične, kolektivne, kulturnoistorijske i prostorne promene. Ova izmeštanja uslovljena su stvaranjem međuprostora ili liminalnosti. Oba koncepta, liminalnost i imigracija, promenljiva su, ali međusobno povezana neposrednim iskustvom tranzicije. Prelaznim stanjem, kao što je ekspatrijacija, ulazi se u krizno područje, stvara se razmena između onoga što se napušta i novog prostora koji se nastanjuje, odnosno izlazi se iz opsega poznatog i kreće se ka neizvesnosti.

Alek Patrić je australijski pisac jugoslovenskog porekla. Rođen je u Zemunu, odakle u periodu ranog detinjstva, u sklopu ekonomskih migracija sedamdesetih godina dvadesetog veka, sa porodicom emigrira u Australiju. Proza koju piše utemeljena je, velikim delom, u kontrastnom sagledavanju sveta, što je svojstveno imigrantima, budući da domovina trajno ostaje u svesti kao parametar po kojem se upoređuju novi fizički i mentalni prostori. Patrićev dosadašnji opus čine dva romana: *Crna stena Beli grad* (*Black Rock White City*, 2015), *Atlantik Crno* (*Atlantic Black*, 2017) i zbirke kratkih priča: *Čegrtalj i druge priče* (*The Rattler and Other Stories*, 2011), *Las Vegas za vegane* (*Las Vegas for Vegans*, 2012), *Bruno Kramzer: Jedna duga priča* (*Bruno Kramzer: A Long Story*, 2013) i *Svračkove priče* (*The Butcherbird Stories*, 2018). Prestižnu nagradu Majls Frenklin, kao priznanje za doprinos australijskoj književnosti, dobija 2016. godine za roman *Crna stena Beli grad*, koji je, takođe, usredsređen na temu života u imigraciji. Odlaskom iz ratom razorene zemlje i bekstvom od ličnih tragedija, glavni likovi se bore da pronađu sopstveno mesto u nepoznatoj zemlji.

Iako još uvek nije dobio pažnju šire publike, Patrićev opus je među proučavaocima australijske književnosti pogodan za analizu u iseljeničkom kontekstu. U prikazu „Translokalnost i jezik stranaca u romanu *Crna stena Beli grad* Aleka S. Patrića“ Tijana Parezanović piše: „Iako je upoznat sa jugoslovenskim i evropskim kulturnim nasleđem, piše isključivo na engleskom jeziku, i njegov rad do sada nije preveden na srpski“ (Parezanović, 2022: 546). Nataša Kampmark, takođe, piše o književnosti srpske dijasporu u Australiji: „Budući da je stigao u Australiju u ranom životnom dobu, engleski je Patrićev prvi jezik, a australijska kultura mu je poput urođene“ (Kampmark, 2017: 50-51). „Koncept translokalnosti, koji se često upotrebljava u opisu transnacionalnosti života migranata u prostoru dijasporu“ (Parezanović, 2022: 547) odlikuje se i binarnošću imigrantske perspektive koju razdvaja jasna granica.

U ovom radu označićemo liminalna mesta koja se mogu povezati sa iseljeničkim iskustvom srpske dijasporu, na osnovu primera iz zbirke kratke proze *Čegrtalj i druge priče*, Aleka Patrića. Iako je odnos među ovim konceptima specifičan

i nestalan, oba možemo da povežemo sa tranzitivnim stanjem ljudskog iskustva. U primerima iz zbirke pokušaćemo da otkrijemo ove međuprosotre koji upućuju na promene uslovljene iseljeništvom.

Teorija

Pre nego što se osvrnemo na analizu priča, pokušaćemo da kroz niz teorija o prostoru uokvirimo značenje liminalnosti i prikažemo perspektivu pomoću koje ju je moguće povezati sa iseljeništvom. Sa druge strane, nadovezaćemo se na pojam imigracije, posmatran u odnosu na zajednicu, naciju i preoblikovanje identiteta.

Pre svega, podlogu za zaokruženo razmišljanje o migracijama i liminalnosti, pronalazimo u jednom od oslonaca zapadne civilizacije, preciznije, u Bibliji. U judeo-hrišćansku misao utisnuti su motivi praznih prostora i stalnog kretanja, odnosno, smenjivanje nužnih seoba i preobražavanja. Pustinja je često liminalno mesto i prostor kušnje, kao što piše kod Mateja: „Tada Duh odvede Isusa u pustinju, da ga đavo kuša“ (Matej, 4:1). Na primeru Biblije vidimo da su nepoznati i prazni prostori preduslovi promene. Motivi poput molitve, krsta, praznici kao što su Pasha, Vaskrs ili Preobraženje simbolizuju prelazno stanje, kao što je kod Luke opisano Isusovo preobraženje u svetlost na planini Tavor: „I dok se molio, njegovo lice se izmeni, a njegovo odelo posta belo i sjajno“ (Luka, 9:29). Migracije su do danas sačuvalе iste težnje; savladavanje nepoznatih prostora i preobražavanje pod uticajem novog stanja ili ambijenta.

Pored biblijskih zapisa, imamo antropološke i etnografske studije, u kojima su sakupljena svedočanstva o običajima plemenskih kultura, za koje su tranzitivna stanja predstavljala prelomne trenutke u okviru njihovih zajednica. Ideje o liminalnosti su tako, kao drevni koncept, opstale i realizovale se u vidu mnogih teorija. Jedna od najvažnijih je teorija Arnolda van Genepa, koju je izneo u antropološkoj studiji *Obredi prelaza* iz 1909, kada se prvi put upotrebljava termin „liminalnost“. Van Genep klasifikuje ritualne obrede unutar plemenskih zajednica uočavajući određene sličnosti među njima: „Ceremonije koje prate rođenje, periode detinjstva, puberteta, veridbe, braka, trudnoće, roditeljstva, inicijacije u versku zajednicu i sahrane povezane su određenim sličnostima“ (Van Gennep, 1960: 30). Ono što povezuje ove prakse jeste njihov kratak period nestabilnosti u trenutku prelaska iz jednog stanja u drugo. Viktor Tarnier o stanju liminalnosti piše kao o dvoznačnom, „ni ovde ni tamo“ prostoru između utvrđenih zakona, običaja i konvencija (Turner, 1969: 359). Gloria Anzaldúa u kontekstu liminalnosti govori o graničnom području kao o „nejasnom, neodređenom mestu, stvorenom od preostalih emocija usled neprirodno postavljenih granica. Ono je u stalnom stanju promene“ (Anzaldúa, 1987: 3). O graničnim stanjima stranaca piše i Julija Kristeva u knjizi *Sami sebi stranci*, govoreći o postojanju granice između stranca i drugog. Iseljenik

suprotstavljen stranom svetu počinje i sebe da doživljava kao nepoznanicu. „Alijenacija samog sebe, koliko god bila bolna, pruža izvrsnu distanciranost u okviru koje se javljaju izvitoperena zadovoljstva, podjednako kao i mogućnost uobražavanja i razmišljanja o pokretaču sopstvene kulture“ (Kristeva, 1991: 13 – 14).

Imigracija se, stoga, može percipirati kao kratkotrajni proces sa dugosežnim posledicama koje se odražavaju na pojedinca i zajednicu. Paradoks liminalnosti nalazi se u opozicijama koji ne mogu da se spoje, a deo su istog iskustva. Imigracija, na primer, iz Jugoslavije u Australiju, ujedinjuje ove suprotnosti fluidnom vezom. Australijski nacionalni identitet, smatra se mozaikom etniciteta spojenih u jedno društvo, od kojih pritom, svaka od tih grupa, u znatnoj meri ostaje dosledna svojim kulturnim tradicijama. Govoreći o naciji u kontekstu srpske dijasporu u Kanadi, Maja Ćuk piše: „Da bi se nazvala nacijom, grupa ljudi mora da ima zajedničke osobine. Međutim, ta ista zajednica mora da ima posebne karakteristike, koje je izdvajaju u odnosu na neku drugu naciju“ (Ćuk, 2020: 17). Ono što bismo nazvali *australijskim* obitava kao dobro utvrđena protivrečnost, koju što preciznije dekodiramo, dolazimo do dubljih zapitanosti. Tako, u lancu mitotvorstva može se privezati i karika mita o stvaranju zajednice i nacionalnog identiteta, pri čemu Australija služi kao relevantan primer nacije kao modernog koncepta, kao što to definiše Benedikt Anderson, već u uvodu *Zamišljenih zajednica*: „Sa istorijske tačke gledišta, nacija je objektivno moderni koncept, nasuprot subjektivnom poimanju starosti nacije, gledano očima nacionalista“ (Anderson, 2006: 5).

Problematika identiteta u imigraciji neodvojiva je od stalnog stanja prelaznosti, osećaja podvojenosti sopstva i stvaranja nove predstave o sebi na osnovu imigrantskog statusa, ili kako o identitetu piše Maja Ćuk: „Formiranje identiteta nije stanje, već neprekidan proces, zato što pojedinci prolaze kroz drugačije životne okolnosti u kojima se pojavljuju različite potrebe i interesovanja, koji se međusobno mogu suprotstaviti jedni drugima“ (Ćuk, 2020: 35). Iz navedenih teorija vidimo da su i nacija i identitet podložni promenama. Stoga, povezivanje liminalnog i imigrantskog iskustva moguće je pod terminom *dijaspore* kao posebno izolovanog međuprostora. Dva dodatna pojma koja se odnose na dijasporu su *granica* i *putovanje*, gde su granice istovremeno geografske, političke, psihološke i kulturološke, a putovanje, kao široko rasprostranjen pojam, za dijasporu se vezuje isključivo nužnošću trajnog nastanjenja i težnjom za ukorenjenjem u novu sredinu (Šerban – Oprescu, 2013: 98).

Prostor australijskog kontinenta neretko je doživljavao kao nedovoljno poznat, antipodan u odnosu na svoju evropsku maticu, te samim tim shvatan kao ambijent drugosti. Slike izmenjenog prostora, usaglašene sa promenom kod književnih junaka, često vidimo u australijskoj književnosti. Mišel Fuko u tekstu „O drugim prostorima“ definiše pojam *heterotopije* kao mesto suprotno utopiji, koja je,

u suštini, nepostojeći prostor. Heterotopija je, suprotno tome, konkretno lokalizovano mesto koje može da postoji i u vidu institucije, ali se odlikuje drugošću. To *drugo mesto* ili „mesto izvan svih mesta“ je prostor krize, promene, mesto spajanja kontradiktornosti, ili mesto na kojem se odstupa od uobičajenog iskustva (Foucault, 1998: 178). U pričama Aleka Patrića ova mesta prepoznamo po krizi identiteta sa kojom se protagonisti bore.

Na slikovit primer veze između imigracije i prelaznih stanja upućuje nas Nataša Karanfilović (Kampmark) u prikazu „Istorija jednog prebega: prikaz knjige *Dingovo leglo* B. Vongara“. Vongarovo pravo ime je Sreten Božić, rođen je 1932. godine u selu kod Arandjelovca, a 1960, bežeći od režima, emigrira u Australiju i počinje da piše o životima Aboridžina, pritom promenivši sopstveno ime kako bi im se priklonio. „Istorija pojedinca se u Dingovom leglu prepliće sa istorijom naroda. Tačnije, stradanje i progon pojedinca smešteni su u okvire stradanja i progona naroda, aboridžinskog i srpskog“ (Karanfilović, 2010). Vongarov preobražaj događa se u australijskoj pustinji, kada je nakon dve nedelje hoda dehidrirao i izgubio svest, a prvo što je ugledao kada se povratio, bio je Aboridžin koji ga je spasao. „U svom skrenulom umu još uvek je bio nesvestan kako lako i kako često evropski putnici nestaju u praznini pustinje“ (Vongar, 2010: 11).

U nastavku, pažnju ćemo posvetiti analizi nekoliko odlomaka iz zbirke *Čegrtalj i druge priče*. U odabranim primerima bavićemo se liminalnim mestima u kojima je moguće prepoznati elemente imigracije.

Analiza

Mesto imigracije porodice Aleka Patrića je Melburn. Ovaj grad ima važnu ulogu u njegovoj prozi. Melburn je u pričama „Bombe“ („Bombs“) i „Čegrtalj“ („The Rattler“) opisan kao sigurno mesto koje ne treba napuštati i izvan kojeg vreba smrt. Ovakva idealizacija prostora se naročito može opravdati Patrićevim odrastanjem u Australiji za vreme rata u Jugoslaviji i doživljaja Melburna kao bezbedne zone. Priča „Bombe“ smeštena je u prostor aviona koji je poleteo iz Melburna. Smenjuju se faktografska naracija i teskobne misli putnika, čiji tok možemo da pratimo. Avion je poleteo po vedrom danu, ali ubrzo saznajemo da neće sleteti. Fokus se brzo prebacuje sa jednog putnika na sledećeg, opisuju se atmosfera, misli i predviđa se skori pad aviona što putnici ne naslućuju. Priča počinje rečenicom: „U prtljagu jednog od putnika, među časopisima naučne-fantastike i majicama sa slikom dinosaurus, u drvenoj kutijici, prokrijumčaren je gušter“¹ (Patrić, 2011: 1). Nešto što nikako ne bi smelo da se nalazi u avionu, nalazi se u rancu jednog dečaka. Nakon nekog vremena,

¹ “Smuggled onto the airplane, in with the luggage of one of its passengers, amongst the Sci-Fi magazines and dinosaur t-shirts, in a boy’s wooden pencil case, is a lizard.”

usled prečestog otvaranja kutije, kada ju je ponovo otvorio, dečak je ugledao samo otpali rep. Otkrivamo da je gmizavac negde slobodan u avionu. Nesumnjivo je da Patrić u ovu priču integriše ideju o regeneraciji, novom početku, pa i novom životu u susretu sa konačnošću.

Prevozna sredstva se često pojavljuju u Patrićevoj prozi kao označioc promene kako bi simbolično transportovali protagoniste iz jednog stanja u drugo, kao što je to slučaj sa pričom „Bombe“ i prelaskom iz života u smrt. Sa druge strane, ona predstavljaju i fizički prelazak iseljenika u drugi geografski prostor. „Prostor stranca je voz u pokretu, avion u letu, sama tranzicija koja isključuje zaustavljanje“ (Kristeva, 1991: 7–8). Ovaj motiv vidimo i u pričama „Zaboravljene stvari“ (“Forgotten Things”) i „Čegrtalj“ (“The Rattler”). Naslov zbirke odnosi se na melburnške tramvaje i vozove, koji u simboličnom smislu okružuju i čuvaju grad kao sigurnu zonu. „Migracije su kroz istoriju, i u savremenom kontekstu, neizvesni poduhvati gde smrt neprestano podseća na svoje prisustvo. Migraciona putovanja preko ogromnih vodenih prostranstava i teško prohodnih terena, čak i u najboljim i najsigurnijim uslovima predstavljaju rizik“ (Saramo, 2019: 9). Smisao koji se nazire u ovim pričama je svest o tamnoj strani putovanja, a mogućnost lošeg ishoda je najveća upravo prilikom migracionih putovanja.

U priči „Zaboravljene stvari“ (“Forgotten Things”) prepliću se dva granična prostora – zatvor i voz, i Melburn kao uvek prisutni graničnik. Nakon izlaska iz zatvora, svestan činjenice da je izgubio ženu koju voli, protagonista ove priče ne pronalazi hrabrost da se susretne sa njom. Vreme prekraćuje u vožnji poznatim i nepoznatim krajevima Melburna, zarobljen u međuprostoru voza. „Nisam imao šta da radim prethodnih par meseci, osim da se klackam s jedne strane šina na drugu stranu, idući gde god bi me odvele, po celom Melburnu. Pokušavao sam da mislim, prvi put u svom bednom životu“² (Patrić, 2011: 6). Fuko, u ranije pomenutom eseju, „O drugim prostorima“, navodi voz kao primer heterogenosti prostora kroz koji se prepliću mnogi odnosi i sadejstva; čovek može da prolazi kroz voz, pomoću njega stiže od jedne tačke do druge, a voz sam je omeđeni prostor u procesu kretanja (Foucault, 1998: 178). Vozovi kao prevozna sredstva korišćena u masovnim istorijskim migracijama i deportacijama, uglavnom simbolizuju transformativne promene u negativnom svetlu. Patrić sliku voza koristi kao višedimenzionalni ambijent kako bi pojačao motive opiranja promeni i obitavanje u udobnosti neodređenog stanja, kroz koje ponovo možemo prepoznati težinu pronalaska sopstvenog mesta u nepoznatom svetu.

² “I didn’t have anything to do with my days these past few months but rock side to side along the train tracks. Going everywhere they could take me around Melbourne. I was trying to think for the first time in my stupid life.”

U priči „Čegrtalj“ (“The Rattler”) prepoznajemo Fukoov koncept heterotropije i odnos prema prostoru koji je u vezi sa subjektivnim doživljajem junaka. Protagonista je Atikus, penzionisani vozač tramvaja u Melburnu. On želi da živi slobodno i po sopstvenim pravilima. Planira da napiše knjigu, ali ga supruga ometa u tome, smatrajući ga nepraktičnim i pronalazi mu posao vozača taksija. U ovoj najdužoj priči, koja nam na duhovit način predstavlja Atikusov prkos prema okruženju, osvrnućemo se na scenu koja ukazuje na njegov preobražaj. U njoj se promena prostora vezuje za transformaciju ličnosti. Atikus odlazi u novi frizerski salon kod vedrog i komunikativnog Kristijana, nakon višegodišnjeg, posvećenog, skoro obrednog, odlaska kod berberina Jurija – ozbiljnog i ćutljivog ruskog imigranta. „Ranije je obično odlazio kod lokalnog muškog frizera, Rusa zvanog Jurij, koji je mirisao na kiselu kafu i duvan i najviše voleo da priča o ženama bujnog poprsja“³ (Patrić, 2011: 8). Patrić opisuje likove kroz stereotype koji se vezuju za imigrante u svrhu naglašavanja suprotstavljenosti dva kraja liminalnog stanja. Takođe, lika koji je pred preobražajem, dovodi u trenutak preispitivanja identiteta, dajući tako na značaju nestabilnosti međuprostora. „Atikus nikada za sebe nije pomislio da je gej, ali kada je otišao kod frizera, više nije bio siguran. Ne možeš preći na drugu stranu tako kasno u svojim pedesetim, zar ne, mislio je. Ipak, rado se prepuštao masaži skalpa koju je Kristijan izvodio u pripremi pred šišanje“⁴ (Patrić, 2011: 7). Frizerski salon kao mesto Atikusove promene, prikazan je u odnosu na njegovu suprotnost, koju vidimo kao staru, jeftinu i zapuštenu Jurijevu berbernicu. Atikus ne menja svoju seksualnost, ali je psihološka promena toliko jaka, da je približnih razmera. „Sam miris salona vredeo je svaku paru. Sve te prijatne, okrepljujuće arome. Kada bi renesansa imala miris, zasigurno bi mirisala ovako“⁵ (Patrić, 2011: 8). Sečenje kose, kao jedna od ritualnih praksi, takođe sugerise svojevrсни prelazni obred. Promena koja se Atikusu dešava nije ni po čemu drugačija od stremljenja imigranata. To je samo želja za poboljšanjem položaja i mogućnost da se krene za svojim ciljevima.

Motive liminalnosti zapažamo i u priči „Serpentinasto crvena“ (“Serpentine Red”) koja ispituje čovekov unutrašnji svet. Ovde je naročito vidljiva bolna transformacija, opisana kao fizička trauma, ono što Julija Kristeva, kada govori o telesnosti u imigraciji, objašnjava rečima: „Izgnanstvo uvek uključuje slamanje predašnjeg tela u paramparčad“ (Kristeva, 1991: 30). U ovoj priči prikazana je trauma

³ “He used to go to a local men’s cutter, a Russian called Yuri, who smelled of bitter coffee and tobacco and loved nothing better than talk about women with big breasts.”

⁴ “Atticus didn’t think of himself as gay but when he went to the hairdresser he wasn’t sure. You couldn’t switch for the other side as late as your fifties could you, he wondered. But he looked forward to Christian massaging his scalp when he was preparing him for a haircut.”

⁵ “The smells alone were worth the price of admission. Everything aromatic of renewal. If renaissance had a smell, it was surely this”

koju neimenovani junak nanosi sam sebi. On vadi sopstveno oko i trpi mnogostruko veću traumu od razrešenja najverovatnije psihičkog problema zbog kojeg mu se stalno priviđa crvena tačka u perifernom vidnom polju. Budući da crvena tačka ne prestaje da treperi, junak priče je u agoniji, ostaje bez posla, a devojka koja je planirala da se doseli kod njega, prestaje da mu se javlja. U njegovom životu dešavaju se enormne promene. „Otišao sam kod doktora i tražio da mi ukloni levo oko. Doktor je hteo da me zatvori kada sam predložio da sam izvadim falični organ“⁶ (Patrić, 2011: 1). Patrić ovde naglašava neopozivu promenu, u smislu pogleda na život, tako da se čini potrebnim zameniti, ili bar izvaditi oko, kako bi se telo prilagodilo promeni koja je nastala u čoveku. Njemu stari pogled na svet, ne samo da ne koristi, već mu šteti. Na kraju, on sam vadi oko. Opis ovog zahvata dat je hirurški precizno, a sa druge strane postoji nedostatak informacija koje opravdavaju ovakav čin. Vidimo ceo neprijatni proces, ali i dalje ne razumemo razloge iza toga. Jedna od interpretacija je upravo transformacija ličnosti i drastični prekid sa prošlošću: „Osećao sam da je ovo telo čaura mnogo pre nego što sam shvatio da novi život čeka da izađe iz ljuske. Postalo mi je jasno tek u poslednjim trenucima ovog preobražaja“⁷ (Patrić, 2011: 4). Imigracija zahteva odricanja, a jedno od njih je preoblikovanje identiteta. Izmeštanje iz prostora sigurne zone Patrić predstavlja metaforom gubitka jednog oka namernim sakaćenjem. Sa druge strane, prilagođavanje koje je poželjno, štaviše neophodno, možemo da zapazimo u rečenicama: „Kada je očna jabučica bila u umivaoniku, ponovo sam se osećao spremnim za svet“⁸, i u poslednjoj: „Svako pronalazi drugačiji način da iskoči iz sopstvene kože“⁹ (Patrić, 2011: 3-4).

„Posebna vrsta melanholije“ („Some Kind of Blues“) je Patrićeva priča o poreklu i zemlji u kojoj je rođen. Ritual koji autora naročito fascinira je igranje jedne tradicionalne igre, koju opisuje sledećim rečima:

Postoji jedna odlika one stare Jugoslavije, koja je i dalje bila živa kada sam ja odrastao, i ko zna, možda postoji i dalje u tim zemljama koje su se rasule iz zajednice. A možda su postali kao svi mi ostali koji igramo u jednom mestu na podijumu¹⁰ (Patrić, 2011: 9).

⁶ “I went to a doctor and asked him to remove my left eye. The doctor wanted to lock me up for suggesting I take out the faulty organ”

⁷ “This body was a cocoon for me long before I realised there was another life waiting to emerge from the husk. It only became clear in the final moments of this transition.”

⁸ “The eyeball was in a bathroom sink when I felt ready for the world again.”

⁹ “We find other ways to emerge from our skins.”

¹⁰ “There’s a feature of old Yugoslavia that was still alive when I was growing up, and who knows, maybe they still do it today in those countries that spilled out of the union. Or maybe they’ve become like the rest of us who dance in our single spots on a dance floor...”

Prva razlika u mentalitetu koje se Patrić seća je zajedništvo i osećaj pripadnosti narodu i tradiciji. Suprotno negovanju kolektivnih vrednosti postavlja se individualizam i otuđenost.

Svi su igrali, držeći se za ruke u talasavom krugu koji su stvorili... Bilo je tamo starih, dece, mladih, sredovečnih ljudi, i onih koji su hramali pri hodu. Oni koji su vodili sa kraja niza povezanih ruku, mahali su crvenom maramicom, kao nekakvom zastavom njihovog ushićenja, dok su žene podvrisnivale u blaženstvu, u čistom zadovoljstvu te kružne igre zvane kolo... Tradicija ove igre traje hiljadama godina¹¹ (Patrić, 2011: 9).

U poslednjoj rečenici naglašava važnost vremena u izgrađivanju tradicionalnih vrednosti i postojanosti kolektivnog identiteta. U istoj priči, na drugom mestu, kaže: „Australija je mlada i slobodna“¹² (Patrić 2011: 13), postavivši je tako u položaj suprotan zemlji porekla, čime naglašava njenu infantilnost.

Patrić je svestan vlastitog nasleđa i koristi ga kao temelj pojedinih priča, ali na određeni način distancira junake i daje im odlike drugačije kulturne klime. Oni doživljavaju temperament svog naroda, ali ne mogu da pojme težinu zajedničkih osećanja. Primer takvog odmaka možemo da primetimo u narednom odlomku, u nemogućnosti saosećanja sa majkom:

Majka je plakala kada smo na televiziji gledali kako je stotine hiljada Srba proterano iz svojih domova u Hrvatskoj, u kojima su živeli generacijama... Sedeo sam pored nje, gledali smo televiziju sa utišanim zvukom, australijski glas nam je smireno predočavao statistiku, ali ja sam slušao nemu buku smrti i plač iz pluća i grla žene koja je sedela pored mene¹³ (Patrić, 2011: 6).

Prikaz odnosa sa roditeljima, opisan je u vidu jaza koji se produbljuje drugačijom kulturom odrastanja, drugačijim jezikom, patnjom roditelja zbog dešavanja u njihovoj zemlji i nemoći pred slikama izbegličkih konvoja koje se viđaju na televiziji. Patrić utiskuje ove autobiografske elemente kao zapis odrastanja u

¹¹“All of them danced... There were old, children, teens, the middle-aged and those who hobbled when they walked. Those who led from the end of the connected hands waved a red handkerchief as a kind of exuberant flag, while the women let out screams of bliss that was pure pleasure of the circle dance called the Kolo. The dance was thousands of years long in tradition.”

¹² “Australia is young, and free.”

¹³ “My mother wept when we watched television and hundreds of thousands of Serbs were forced from homes in Croatia, where they’d been living for generations... I sat beside her and we watched the television with the volume low, an Australian voice calmly talking us through the statistics, but I was listening to the wordless noise of death and mourning from the lungs and throat of the woman sitting beside me.”

multietničkoj sredini, u trenutku kada se njegov etnički identitet povezuje sa ratom i najtežim zločinima.

O iskustvu kolektivne traume piše ovako: „Horori uglavnom traju sat ili dva, a rat u Jugoslaviji je počeo ranih devedesetih i nastavio da se emituje više od decenije¹⁴“ (Patrić, 2011: 6). Slike praćene asocijacijama na opasnost i vanrednost, koje se ponavljaju i decenijama nakon emitovanja na televizijskim kanalima, zru u nesvesnom i potkrepljuju pripadnost tom nedovoljno znanom narodu. Druga vrsta užasa je nemogućnost potpune identifikacije i ostajanje u nedefinisanoj prostoru, što je jedna od bitnih odlika imigrantskog života.

Nasuprot životima imigranata, u priči „Patke“ („Ducks“) pažnja je usmerena na dve starije žene, Džun i Anais, koje oduvek žive u Melburnu, a jedna od njih poslednjih nekoliko decenija stanuje u predgrađu Elvud,¹⁵ što upućuje na dodatni osećaj sigurnosti i komfora koji pružaju ovakva predgrađa. Priča je zapravo neobavezni dijalog, u kojem se one prisećaju mladosti i iznose nasumična razmišljanja. Kod jedne od protagonistkinja javlja se želja za preseljenjem i promenom:

Znaš, razmišljala sam. – reče Džun „Ovde nema ničeg posebnog. Zar je bitno gde živiš? Niko ni sa kim ne razgovara. Ne postoji više osećaj zajedništva. Mora da je tako sa psom kada ga ubaciš u nečije dvorište. Posle nekog vremena misli da mu se tu sviđa i počinje da čuva teritoriju“¹⁶ (Patrić, 2011: 1).

Nakon nekog vremena, u poslednjoj rečenici ove priče, Džun se vraća na temu odlaska. Patrić ovde podvlači važnost udobnosti, premda, u većini priča potpuno razrušava osećaj sigurnosti i mogućnost da se uzdamo u ono što bismo mogli zvati domom. Kratkotrajno kolebanje oko preseljenja, iz trajnog i sigurnog u nestabilno, možemo shvatiti i kao vid likovanja nad situacijom imigranata, koju ljudi koji celog života žive na bezbednom, ne mogu da razumeju.

„Agentkinja za nekretnine me uporno obaveštava o trenutnoj vrednosti nekretnina u Elvudu. Misli da vredi bogatstvo. Kako kaže, sedim na zlatnom jajetu.“ Anais

¹⁴ “Horror films usually end after an hour and or two but the wars of Yugoslavia began in the early nineties and continued to be telecast for over a decade.”

¹⁵ Elvud je jugoistočno predgrađe Melburna, udaljeno osam kilometara od centralnog gradskog jezgra. Nekada često plavljeno područje, danas važi za moderno predgrađe i jednu od najskupljih lokacija u Melburnu. Elvud ima bogatu istoriju imigracije, naročito tokom posleratnih godina dvadesetog veka.

¹⁶ “‘You know, I’ve been thinking’, June says. ‘There’s nothing special about here – this place. Who cares where you live? No-one talks to anyone. There’s no sense of community any more. It must be the same kind of thing a dog feels when you throw him in someone’s backyard for long enough. He thinks he loves it, so he defends it.’”

razrogači oči. „Ali, ovo je Elvud. Gde bi drugo živela?“... Džun klimnu, dok je gledala kako se dim cigarete podiže oko nje. „O tome ti pričam. To joj kažem svaki put kada pozove. Ovo je Elvud“¹⁷ (Patrić, 2011: 8).

Zaključak

Migracije se u današnje vreme posmatraju iz drugačije perspektive, u odnosu na prošle vekove, pa i u odnosu na dvadeseti vek. One su danas mnogo frekventnije i uobičajenije. Ipak, glavni razlozi iseljništva i dalje su uslovljeni političkom i ekonomskom situacijom u zemlji porekla. Imigracija je kontrastno iskustvo u kojem se očitavaju drastične promene pojedinca i zajednice. U ovako osetljivom stanju zadržali su se mnogi arhetipski elementi u poimanju motiva seobe. Iz tog razloga migracije su uvek praćene neizvesnošću i brigom za budućnost koje imigrant subjektivno oseća.

Strah od nepoznatog, kao prirodna reakcija čoveka, stvorio je emotivni međuprostor koji korespondira sa fizičkim ambijentom. Kako bi se ovaj prostor uobličio, koristi se koncept dijaspora. Dijaspore je stvarni, neidealizovani prostor za koji vezujemo prelazak granice i putovanje iz preke nužnosti, na koje se kreće podstaknuto nagonom za samoodržanjem. Tako je imigracija svojevrsna transformacija i nadogradnja iskustva izmeštanjem u nepoznata mentalna i geografska područja.

Srpska dijaspora, naročito ona nastala imigracijom iz Jugoslavije, kao što je primer i sa porodicom Aleka Patrića, specifična je po tome što joj nedostaje oslonac u vidu pripadanja naciji. Zemlja koja je napuštena više ne postoji u istom obliku, ali se tragovi kolektivnog identiteta i dalje odražavaju u ličnim identitetima. Ovakve okolnosti kojima su imigranti pritisnuti ispoljavaju se i u književnim delima. Književnost je možda najplodnije tlo za ilustrovanje međuprostora u kojima se prebiva u raznim varijantama.

U Zbirci *Čegrtalj i druge priče* Aleka Patrića analizu smo ograničili na liminalna mesta i stanja koja se prepliću sa imigrantskim iskustvom autora. U izdvojenim primerima predstavili smo imigraciju kao liminalni prostor, a sa druge strane, identifikovali smo liminalnost kao neprekidno tranzitivno stanje.

U svakidašnjici, u kojoj imigracija više nije vanrednost, menja se i karakter imigrantske književnosti. Lakšim prelaženjem ovih pragova različitosti, otvaraju se

¹⁷ “A real estate agent keeps telling me how good property values are now for houses in Elwood. She thinks I’m sitting on a fortune. ‘A golden egg’, she calls it. Anais opens her eyes wide, ‘But this is Elwood. Where else could you live?’ June nods, watching her cigarette smoke rise around her. ‘That’s what I’m saying. I tell her that, every time she calls. This is Elwood.’”

prostori za nova sagledavanja savremene proze u nepoznatom ambijentu buduće multikulturalnosti.

Literatura

- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London/New York: Verso.
- Anzaldúa, G. (1987). *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*. San Francisco: Aunt Lute Books.
- Ćuk, M. (2020). *Kultura, nacija i naracija: književnost srpske dijasfore u Kanadi*. Beograd: Alfa BK Univerzitet.
- Foucault, M. (1998). *Different Spaces*. Edited by J. D. Faubion. *Aesthetics, Method, and Epistemology, Essential Works of Foucault 1954 – 1984, Volume Two*. New York: The New Press.
- Kampmark, N. (2017). "From Literary Orphans to Award-winning Authorship: Serbian Migrant Writers in Australia", *Transcultural Studies: A Journal in Interdisciplinary Research*, 13.
- Karanfilović, N. (2011). Istorija jednog prebega: prikaz knjige *Dingovo leglo* B. Vongara. *Polja*, 215.
- Kristeva, J. (1991). *Strangers to Ourselves* (L.S. Roudiez, Trans.). New York City: Columbia University Press.
- Novi zavet. Prevod: Emilijan M. Čarnić. Beograd: Izdanje Biblijskog društva.
- Parezanović, T. (2022) „Translocality and the Foreigner’s Language in Alec S. Patrić’s *Black Rock White City*“, *Literary and Cultural Interconnections Between Serbian and Anglophone Literature*, Filološki Fakultet Univerziteta u Beogradu, Vol. 1 Article 35.
- Patrić, A. S. (2011). *The Rattler and Other Stories*, Spineless Wonders.
- Saramo, S, Koskinen-Koivisto E, Snellman H. (2019). *Transnational Death*. *Studia Fennica, Ethnologica* 17.
- Șerban – Oprescu, A.T. "From Exile to Diaspora and from National to Transnational Binds under the Driving Forces of Globalization". *Journal of International Studies*, Vol. 6, No 1, 2013, pp. 96-102. The Bucharest University of Economic Studies (ASE) Romania.
- Turner, V. (1969) „Liminality and Communitas“ in *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine Publishing.
- Van Gennep, A. (1960) *The Rites of Passage*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Vongar, B. (2010). *Dingovo leglo*, prevod Mirjana Petrović. Beograd: Jasen.

Smiljana M. Vučković

**LIMINALITY AND IMMIGRATION IN ALEC PATRIĆ'S SHORT STORY
COLLECTION *THE RATTLER AND OTHER STORIES***

Summary: This paper focuses on the analysis of Alec Patrić's *The Rattler and Other Stories*, a short story collection published in 2011. The interpretation is based on theories grounded on immigration and spaces of liminality. Firstly, the aim of this paper is to explore these two concepts and to connect them with expatriate experiences depicted in the literature of Serbian diaspora in Australia. Moreover, the attempt of this research is to explain the complex and unstable status of immigrants during the transitional period, dealing with the subject of their individual, national and cultural identity. Considering that these changes are of a liminal character, the recognition of such places in Patrić's stories, both physical and mental, is the backbone of this paper. Although Australian literature promotes cultural diversity in social and creative environment, the literature of Serbian diaspora still remains little known to wider audience. By exploring the content of the stories, whose author combines Australian and former Yugoslav identity, this paper attempts to incorporate diasporic literature in a broader context and to interpret it in a new light. In this day and age immigration is a common experience, yet transformative enough to reshape the identity as a consequence of liminal transition. Accordingly, the immigration enriches the cultural ambience with a potential to overcome differences made within a process of liminality. Alec Patrić's *The Rattler and Other Stories* can be observed as a relevant example of cultural interchangeability of these concepts.

Key words: Australian literature, short stories, immigration, diaspora, liminality, cultural identity

Datum prijema: 15.11.2024.

Datum ispravki: 6.12.2024.

Datum odobrenja: 6.12.2024.